Insan u Kur'anu

INSAN U KUR'ANU

INSAN U KUR'ANU

Izdavač:

Kadirisko-Bedeviska tekija

Čaljigovići

Sarajevo

Za izdavača:

Šejh Zakir Bektić

Tehnička obrada:

Irfan Lilić

tiraž:

500

Interna upotreba

Sarajevo, 2002

-BESPLATAN PRIMJERAK-

INSAN U KUR'ANU

Jedan od temeljnih naziva u Kur'anu za čovjeka je *insan*. Ovakvo određenje čovjeka kao insana na stranicama Kur'ana spomenuto je 65 puta.[1]

Dakako da osim ovog naziva postoje još i drugi nazivi za ovo biće: *adem, bešer, redžul, 'imru*. I riječ *nefs* (duša) često se koristi u tom prenesenom značenju.[2] U ovom tekstu naša pozornost je usmjerena ka riječi *insan* kako bismo stekli uvid u kur'ansko kazivanje o čovjeku u njegovom *insanskom* određenju. Na taj način ćemo, barem površno, zaimati kur'ansku predodžbu o tome šta jeste čovjek i njegova narav, ne u onom izvornom smislu te riječi,[3] već u njenom akcidentalnom obzorukoji se ozbiljuje kroz insansku formu. Kroz obilje kur'anskih ajeta za trenutak ćemo posvijestiti sebi *kur'anskog insana* a zatim uočiti njegovo (su)djelovanje kao *prirodnog insana*. Zapravo i stranice Kur'ana i stranice Prirode svjedoče o insanskom zlu i dobru, ljubavi i mržnji, vjeri i nevjeri, dostojanstvu i uznositosti...kojim su ispisivane i još se ispisuju stranice Povijesti čovjeka i o čovjeku sve do zalaska Dana. U kur'anskom štivu susrećemo brojna *lica insana*: lica radosna, lica od straha ukočena, lica uznemirena, lica tužna, ljude prosna srca, ljude kamena srca, ljude uzavrela srca, ljude nalik šupljim balvanima...[4]

No, vratimo se sada riječi *insan*, ponajprije njenom jezičkom određenju. Jezikoslovac Ragib Isfahani nudi tri etimologijske mogućnosti deriviranja ove riječi: "Insan je nazvan tako jer je on stvoren kao biće koje jedino može opstati u međusobnom druženju sa drugim insanima. Zbog toga se kaže: "*El-insanu medenijjun bittabi*" - "čovjek je po

prirodi stvari sklon kulturi - civiliziran"... Drugo mišljenje veli, kako ga navodi Isfahani, da je čovjek nazvan insanom jer se on druži sa svim onim za čim osjeća ljubav. I treće, tvrdi da je riječ insan povezana sa oblikom *if'ilan* čiji je korijen *insijan*. Insan je nazvan tako zbog toga što mu je Allah dž.š. dao polog pa je on zaboravio (fenesije).[5] Vjerno dvama posljednjim mišljenjima, riječ insan na bosanski jezik mogli bismo prevesti kao zaboravko ili druželjupko. Treća etimologija svoje uporište nalazi i u Kur'anu:

Adema smo još prije obavezali, pa on zaboravi (fenesije)...

(Ta-Ha, 115)[6]

Prije nego sebi predočimo kur'anske ajete o insanu recimo, usputno, da u sufijskoj literaturi pronalazimo pronalazimo tri bremenite sintagme u kojima sufijska antropologija razmatra insana kao: *El-insan el-Mutlak* (Transcendentni čovjek), *El-insan el-Kamil* (Imanentni čovjek), *El-insan el-Evvel* (Primordijalni čovjek).[7] Slične sintagme sa iznijansiranim značenjima susrećemo i u šiitskom obzoru islama i takovrsnoj literaturi.[8]

Slijedeći kur'anski ajeti ocrtavaju bitne karakteristike čovjeka kao insana:

1. Insan je slabašno biće: *"A čovjek je stvoren slabim"* (En-Nisa, 28)

2. Insan u nevolji zaziva Božiju pomoć, a u dobru je zaboravan: *"Kada čovjeka nevolja koja pogodi, tad se Nama moli na strani svojoj ležeći, ili sjedeći, ili stojeći! I kad mu nevolju njegovu otklonimo, on tada - kao da Nam se ni molio nije zbog nevolje što ga zadesi - svojim putem nastavlja!"* (Junus, 12)

3. Insan je očajan i nezahvalan u kušnji: *"Ako čovjeku damo da milost Našu iskusi i zatim je od njega oduzmemo Mi, on očajan je i nezahvalan."* (Hud, 9)

4. Insanu je šejtan otvoreni neprijatelj: *"Doista je šejtan čovjeku otvoreni neprijatelj."* (Jusuf, 5)

5. Insan je osion i nezahvalnik: *"Doista, čovjek je osion i nezahvalan."* (Ibrahim, 34)

6. Insan je postupno stvoren: *"A Adema smo Mi stvorili od ilovače, od gline ustajale."* (Hidžr, 26) [9]

7. Insan je očiti neprijatelj spram Boga dž.š. a stvoren je od kaplje sjemena: *"On je čovjeka stvorio od kaplje sjemena, pa je čovjek odjednom - neprijatelj očiti."* (En-Nahl, 4)

8. Insan izaziva i dobro i zlo jer je nagao: *"I zaziva čovjek i zlo i dobro, zbilja čovjek je nagao."* (El-Isra, 11)

9. Insanu će njegovo djelo za vrat njegov privezano biti: *"A svakom čovjeku Mi ćemo djelo njegovo za vrat njegov privezati."* (El-Isra, 13)

10. Doista je insanu šejtan neprijatelj otvoreni: *"Šejtan je doista čovjeku neprijatelj otvoreni."* (El-Isra, 53)

11. Insan je pravi nezahvalnik: *"Čovjek je, doista, nezahvalnik pravi."* (El-Isra, 67)

12. Insan kad je u kakvom dobru okreće se od vjere oholeći se: *"A kad Mi čovjeku podarimo blagodat kakvu, on se okrene i oholo na svoju stranu ide."* (El-Isra, 83)

13. Insan je tvrdica: *"Čovjek je doista tvrdica."* (El-Isra, 100)

14. Insan voli puno raspravljati: *"...a čovjek raspravlja ponajviše."* (El-Kehf, 54)

15. Insan sumnja da će biti proživljen iz mezara: *"A čovjek veli: I zar ću, zbilja, kad umrem, biti živ izveden."* (Merjem, 66)

16. Insan je bio ništica prije negoli je

stvoren: *"A zar se čovjek ne sjeća da smo ga Mi stvorili još prije a ništa bio nije!"* (Merjem, 67)

17. Insan je stvoren od žurbe: *"Čovjek je stvoren od žurbe."* (El-Enbija, 37)

18. Insan je poricatelj očiti Božijih blagodati: *"Čovjek je zaista nezahvalan."* (El-Hadž, 66)

19. Insan je stvoren od suštine zemlje: *"Mi čovjeka od suštine zemlje stvaramo."* (El-Mu'minun, 12)

20. Insana šejtan upropasti i ostavi: *"A šejtan čovjeka tek u propasti ostavlja."* (El-Furkan, 29)

21. Insanu je oporučeno da svojim roditeljima dobro čini: *"Čovjeku smo oporučili da roditeljima svojim dobro čini."* (El-Ankebut, 8)

22. Insanu je oporučeno da bude poslušan svojim roditeljima: *"Čovjeku smo oporučili Mi da poslušan bude roditeljima svojim. Majka ga njegova nosi i vehne li vehne, a i njegovo je dojenje dvije godine."* (Lukmn, 14)

23. Prvi insan je stvoren od gline: *"I čovjeka prvog stvorio je od gline."* (Es-Sedžde, 7)

24. Insan je nepravedan spram sebe i velika neznalica: *"Doista je čovjek nepravedan spram sebe i neznalica velika."* (El-Azhab, 72)

25. Insan se stvara od sjemena kapi a on opet neprijatelj spram Boga dž.š.: *"Zar čovjek ne vidi da ga Mi stvaramo od kapi sjemena, a on neprijatelj otvoreni."* (Jasin, 77)

26. Insan u nesreći zaziva Gospodara a kada mu je On otkloni zaboravan je i Allahu pridružuje takmace da bi zavodio s Njegova Puta: *"A kada čovjeka zadesi nesreća, on zaziva svoga Gospodara, obraćajući Mu se, a*

zatim, kada mu On blagodat od sebe podari, što je prije zazivao - on zaboravi, i Allahu pridružuje takmace, da bi zavodio s Njegove Staze!" (Ez-Zumer, 8)

27. Insan zaziva Allaha dž.š. kada ga zadesi kakva šteta a u blagodati je hvalisav: *"Kad čovjeka zadesi šteta, zaziva Nas, a kad mu blagodat podarimo on veli: 'Zato što sam zaslužio, ovo je dato meni!' Ne, nego je to iskušenje, ali ne zna njih većina."* (Ez-Zumer, 49)

28. Insanu ne dosadi da traži dobro, a u zlu i bijedi je očajan i izgubljen: *"Čovjeku ne dosadi da dobro traži, očajan je i izgubljen kada ga zlo i bijeda pogodi."* (Fussilet, 49)

29. Insan se u blagodati okreće od Allaha dž.š. a u zlu druge dove čini: *"A kada na čovjeka blagodati prospemo Mi, on se okreće, ide ka svojoj strani! A kada ga zlo zadesi, tada on opširne molitve nudi!"* (Fussilet, 51)

30. Insan kad iskusi Božiju milost veseli se a kada ga zadesi zlo zbog onoga što čini, nezahvalan je: *"A kada zbilja Mi damo da čovjek od Nas samilost iskusi, on se samilosti veseli! A ako ih kako zlo zadesi zbog onoga što su ruke njihove pripravile, tad čovjek zbilja, nezahvalan je!"* (Eš-Šura, 48)

31. Insan je, zaista, otvoreni nezahvalnik: *"Doista je čovjek otvoreni nezahvalnik."* (Ez-Zuhruf, 15)

32. Insanu je oporučeno da čini dobročinstvo spram svojih roditelja: *"A čovjeku smo oporučili da dobročinstvo čini roditeljima."* (El-Ahkaf, 15)

33. Insana je stvorio Allah dž.š., On zna šta insan krije u svojoj duši jer mu je bliži od vratne žile kucavice: *"A Mi smo stvorili čovjeka i znamo šta mu šapće njegova duša! I Mi smo mu bliži od vratne žile kucavice."* (Kaf, 16)

34. Insanu pripada samo ono za šta se sam potrudi: *"I da čovjeku pripada samo ono za šta se sam potrudi."* (En-Nedžm, 39)

35. Insan bi da dobije sve šta poželi: *"I zar da čovjek sve što poželi dobije?!"* (En-Nedžm, 24)

36. Insana je stvorio Svemilosni i On ga govoru poučava: *"Čovjeka stvara * govoru ga podučava!"* (Er-Rahman, 3-4)

37. Insan je stvoren od gline koja je nalik grnčariji: *"Čovjeka je stvorio od gline kao grnčarija što je."* (Er-Rahman, 14)

38. Insana šejtan nagovara na nevjerstvo a kad uznevjeruje napušta ga: *"Nalik su šejtanu kad veli čovjeku: 'Ne vjeruj!' Pa kad uznevjeruje, rekne mu tada: 'Ja nemam s tobom ništa! Ja se, zbilja, bojim Allaha, svjetova Gospodara!'"* (El-Hašr, 16)

39. Insan je stvoren malodušnim: *"Doista, čovjek je stvoren lahkomim."* (El-Me'aridž, 19)

40. Insan mnije da njegove istruhle kosti neće biti sabrane: *"Zar misli čovjek da Mi kosti njegove nećemo sabrati."* (El-Kijame, 5)

41. Insan daje prednost grijehu a odgađa pokajanje: *"Dakako, čovjek želi da ono što je vremena pred njim u razvratu protraći!"* (El-Kijame, 5)

42. Insan će biti dokaz protiv samog sebe na Danu Sudnjem: *"Štaviše, sam će čovjek protiv sebe dokaz biti."* (El-Kijame, 14)

43. Insan će na Danu Sudnjem tražiti da pobjegne: *"Toga Dana čovjek će povikati: 'Kuda da se bježi?!'"* (El-Kijame, 10)

44. Insan će toga Dana biti o svemu obavješten: *"Čovjek će toga Dana obaviješten biti o svemu što je pripravio i što je zakasnio!"* (El-Kijame, 13)

45. Insan misli da je stvoren zaludu i da neće račun polagati: *"Zar to čovjek misli da će zaludu ostavljen biti."* (El-Kijame, 36)

46. Insan neko vrijeme nije bio spomena vrijedan: *"Da li čovjeka neko doba vremena pohodi kad on vrijedan spomena ne bi."* (El-Insan, 1)

47. Insan se stvara od smiješane kaplje sjemena a potom biva iskušavan: *"Mi čovjeka, zbilja, od kaplje sjemena smiješana stvaramo, potom ga kušnji izvrgavamo."* (El-Insan, 2)

48. Insan će se na Sudnjem danu sjećati onoga što je stekao: *"Na Danu kad se čovjek bude sjećao onoga što je stekao."* (En-Nazi'at, 35)

49. Insan je proklet zbog svog nevjerovanja: *"Proklet čovjek nek' je, kako samo nezahvalan je!"* ('Abese, 17)

50. Insan u hrani koju jede može uočiti Allahova znamenja: *"Deder nek' čovjek u hranu svoju pogleda."* ('Abese, 24)

51. Insan je obmanut glede svoga Gospodara: *"O čovječe, šta te obmanjuje glede tvoga Gospodara plemenitog."* (El-Infitar, 6)

52. Insan se trudi i marljivo radi ali, napokon, dolazi smrt: *"Tad ćeš ti, o čovječe, koji se mnogo trudiš, trud svoj pred Gospodarom svojim naći."* (El-Inšikak, 6)

53. Insan, također, u onome od čega je stvoren može uočiti Allahov znamen: *"Nek' čovjek pogleda od čega stvoren je."* (Et-Tarik, 5)

54. Insan je u blagodati hvalisav a u kušnji nezahvalan: *"Zbilja čovjek, kad ga Gospodar njegov hoće da iskuša, pa mu počast ukaže i blagodati mu podari svakojake, rekne: 'Gospodar moj mene je počastvovao!'"* (El-Fedžr, 15)

55. Insan će se prisjetiti na Dan kad se džehennem primakne, ali tad prisjećanje neće koristiti: *"I kada se toga dana džehennem primakne, tada će čovjek opomenuti se - a rašta mu opominjanje?!"* (El-Fedžr, 23)

56. Insan je stvoren da se trudi: *"Mi smo čovjeka zbilja stvorili da se trudi."* (El-Beled, 4)

57. Insan je stvoren u najljepšem skladu: *"Mi čovjeka stvaramo u najljepšem skladu."* (Et-Tin, 4)

58. Insan se stvara od zametka: *"Stvara čovjeka od zametka."* (El-'Alek, 2)

59. Insana Allah dž.š. podučava ono što insan ne zna: *"Koji čovjeka podučava onome što ne zna."* (El-'Alek, 5)

60. Insan se uzobijesti: *"Zbilja čovjek se uzobijesti."* (El-'Alek, 6)

61. Insan će na dan potresa Zemlje biti začuđen: *"I kada čovjek zaviče: 'Šta joj je?'."* (El-Zilzal, 3)

62. Insan je nezahvalan spram svoga Gospodara: *"Zbilja, čovjek je nezahvalan spram svoga Gospodara."* (El-'Adijat, 6)

63. Insan je na gubitku: *"Čovjek je na gubitku, doista."* (El-'Asr, 2)[10]

Dakle, u riječi *insan* sadržana je čitava lepeza značenja koja razotkrivaju nas same, i zato "Kur'an nije lahko čitati jer nam razotkriva nas same kao gramzive, opasne, krvoločne, ili pak kao prijevarne, podmukle osobe... Potom Božija Riječ veliča čovjeka kao poseban Božiji znak na horizontima svemira."[11]

Kroz riječ insan razotkriveni su različiti aspekti ljudske osobnosti koje Kur'an lahko razumljivim jezikom izlaže na svojim stranicama.

Da bismo došli do konačne kur'anske antropologije ili *kur'anske psihologije* čovjeka valjalo bi nam razmotriti, u semantičkim i drugim obzorjima, i druge kur'anske riječi kojima se imenuje čovjek, te naravno propitati ih u sklopu cjeline Allahove Objave.

(Preneseno iz: „Znakovi vremena", br. 16, 57-65 str, Almir Fatić: Jnsan u Kur'anu)

Napomena:

Radi kompletiranja slike o insanu donosimo izvod iz Šejh Ekberove knjige "Podučavanje Ahlaku" koji govori o Insani Kjamilu:

FUSNOTE:

---

1. Muhammed Fuad Abdulbaki, *El-Mu'džemu-l-mufehres li elfazi-l-Kur'ani-l-Kerimi*, 1996., str. 115-116
2. Enes Karić, *Hermenautika Kur'ana*, Zagreb, 1990, str. 157.
3. Seyyed Hassein Nasr, *Ideals and Realities of Islam*, London, 1996, poglavlje I "Islam, the Last Religion and the Primordial Religion - Its Universal and Particular Traits", str. 15-40
4. Rešid Hafizović, O načelima islamske vjere, Zenica, 1996, str. 138
5. Ragib el-Isfahani, Muferedat elfazi-l-Kur'an, Damask, 1997., str. 94
6. Prijevod kur'anskih ajeta u ovome tekstu preuzet je iz prijevoda Kur'ana prof. dr. Enesa Karića, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Sarajevo, 1995
7. Rešid Hafizović, nav. dj. str. 127. V. više: R. Hafizović, *Temeljni tokovi sufizma*, Sarajevo, 1999, str. 350-374
8. V. R. Hafizović, *Znakovi šiijske duhovnosti*, Sarajevo, 1997.
9. U izvornom kur'anskom tekstu spomenuta je riječ insan (*Ve lekad haleknel-insan...*) Prevodioci Karić i Korkut u svojim prevodima slijede većinu tefsirskih mišljenja pa riječ insan prevode kao Adem.
10. Pod rednim brojem 8. (El-Isra, 11) i 30 (Eš-Šura, 48) u navedenim ajetima riječ insan spomenuta je dva puta. Dakle, ukupno je riječ insan u Kur'anu spomenuta 65 puta, kako je već rečeno na početku teksta.
11. Selman Selhanović, *Bošnjački odgovori*, Sarajevo, 1998, intervju sa prof. dr. Enesom Karićem, "Mi smo zapušten narod" str. 10.

O OSOBINAMA INSANI KAMILA KOJI JE OBUHVATIO LIJEPI AHLAK, I NAČIN NA KOJI JE DOSPIO DO SAVRŠENSTVA

Reći ćemo da je savršeni čovjek onaj koga nije mimoišla nijedna kvaliteta, niti je prisutna kod njega ijedna negativnost. To je granica koju čovjek rijetko dosegne.

A kada čovjek dospije do ove granice, tada više nalikuje melekima nego ljudima.

Čovjek je pod udarom raznih vrsta nedostataka, koji njime vladaju, te je njegova priroda podložna zlu. Teško će se osloboditi svih nedostataka dok ne očisti svoj nefs od svake sramote i poroka i ne obuhvati svaku vrlinu i kvalitetu.

Iako je savršenstvo teško i naporno doseći, ono je moguće, i ono je cilj kojem čovjek treba težiti i nadati se da će mu u savršenstvu biti završetak.

Kada čovjekova odlučnost bude iskrena i upotrijebi sav svoj trud, brzo će dospjeti do cilja kojem se usmjerio i javiće se kod njega žudnja koja će mu uzdignuti nefs do tog cilja.

Precizni opis savršenog čovjeka je: on je onaj koji se brine o cjelokupnom svom ahlaku, budan je u blizini svake negativnosti, oprezan da ne uđe u bilo koji nedostatak, upotrebljava svaku svoju kvalitetu, ustrajan je da dostigne cilj, zaljubljen u sliku savršenstva, uživa u lijepom ahlaku, ne prepušta nemarnosti pokuđene adete, ustrajan je u odgajanju svog nefsa, ne smatra velikim ono što je stekao od kvaliteta, a smatra ogromnim svoje male negativnosti, umanjuje u svojim očima veliki stepen, potcjenjuje krajnji cilj, vidi da se ne nalazi u

savršenstvu, a smatra da je potpunost najmanje što može uzeti za svoje osobine.

Put koji ga je doveo do savršenstva i kojim je očuvao potpunost je slijedeći: trebao je usmjeriti pažnju ka izučavanju hakikatskih nauka i učiniti svoj cilj da obuhvati suštine (*mahijet*) postojećih stvari, da otkrije njihove uzroke i povode i da nadzire njihove posljedice, da se ne zaustavlja ni na jednom stepenu svog znanja, već da stalno baca pogled na ono što je iznad njega, da učini da njegovo obilježje bude danonoćno čitanje knjiga o ahlaku, studiranje knjiga o životu i radu Muhammeda (s.a.v.s) i o rukovođenju, da prisili svoj nefs da upotrebljava ono što mu narede dostojanstvenici i na šta mu ukažu predvodnici i mudraci, i da bi to trebao uzeti u običaj, da se trudi da čita poeziju i lijepu književnost, da se okiti ispravnim i lijepim govorom i umijećem govorništva, da stalno prisustvuje sijelima učenjaka i mudraca i da se uvijek druži sa staloženim i neporočnim ljudima.

Ovo je put za običan svijet i sljedbenike Muhammeda (s.a.v.s).

A ako se radi o vladaru ili rukovodiocu, neophodno je da oni sa kojima se druži, prisni prijatelji, saradnici i oni kojima je okružen, budu poznati po dobru i ispravnosti, odlikovani adabom i staloženošću, posebno sa znanjem i mudrošću, koji razmatraju stvari sa razumijevanjem i oštroumnošću. Zatim da bude u blizini sijela učenjaka, da se veže za njih, uveća druženje i prisnost s njima, da ga mogu posmatrati, odgajati i podsjećati na nauku i njene discipline, upravljanje državom i njene oblike, priče o mudracima, njihovom ahlaku, te biografije dobrih vladara i na njihove adete.

Za savršenog čovjeka je nužno, kao i za onoga koji se zaputio njegovim putem ka

potpunosti, da za svoju strast i užitke uspostavi čvrst zakon kojim će namjeravati pravednost i izbjegavanje rasipništva i pretjerivanja, upražnjavati strasti i užitke na pohvalan i zadovoljavajući način, svoj nefs zaposliti time, te nadvladati svoju prirodu, napustiti one koji su ogrezli u strastima i druženje s njima, da se kloni vladara i njegove svite, te miješanja s njima, da osjeti da mu je strast omraženi neprijatelj, ljuti dušmanin, koji mu stalno želi nauditi i uznemiravati ga, koji stalno radi na tome da ga obruka i iznese mu mane, pa stoga treba da svoju strast drži za neprijatelja i da potčinjava njenu žestinu, da lomi njenu oštrinu, da ruši njen autoritet, da postupno ponižava njenu veličinu i postepeno smiruje njene napade bijesa.

Ako ovako uradi, biće sposoban da vlada svojim nefsom, pokoriće mu se njegova strast, opečatiće se neporočnošću i živjeće lijepim životom.

A ako svojoj strasti pusti uzde i dopusti da radi po njenom htijenju, zapusti njeno upravljanje i pažnju, te se ona uzdigne i uzoholi, tada ona neće oklijevati da se okrene protiv svog posjednika, da ona njega zauzda i povede ga ka lošem, osramoti ga, tako da on postane vrlo udaljen od savršenstva i više ne žudi za potpunošću.

Obavezno je za onog koji traži savršenstvo da zna da ne može dostići svoj cilj dok bude smatrao svoj užitak nečim pohvaljenim, a strast poželjnim. Ovaj hal je vrlo težak, otežava putovanje, težak da bi se savladao i on je za vladare i rukovodioce najteži i najgori, jer su oni najviše u mogućnosti da udovoljavaju užicima i pred njima su svi užici i strasti izložene i kod njih su ušle u narav i naviku, te je odvajanje od njih preteško, a njihovo odbacivanje je skoro nemoguća stvar, naročito za one koji su od

početka zaokupljeni s njima i koji ih imaju u obilju.

Vladari i njihova svita, iako su u najvećoj mogućnosti da upražnjavaju užitke i naviknuti su na njih, ipak imaju najveće ambicije i najuzvišenije ličnosti, pa oni koji su odabrani među njima, kad uzdignu svoje nefsove do ljudske savršenosti, te budu žudili za hakikatskim rukovodstvom - jer su oni najpreči da budu najsavršeniji u svom vremenu i bolji od svojih pomoćnika i podanika - za njih će biti lahko da se odvoje od strasti i napuste niske užitke.

Neophodno je za onog ko želi da upravlja svojim ahlakom i odabere put odbacivanja strasti, da za strasti uspostavi zakon, kojim će umanjiti jelo i piće, i kojim će se vezati za plemenitost. Po tom zakonu ne bi nikad trebao da jede i pije sam, već da u tome sa njim učestvuju njegova braća i voljeni. Ovo se odnosi na običan svijet i podanike.

A ako je riječ o vladaru ili rukovodiocu, treba da u jelu i piću učestvuje njegova svita i prisni prijatelji, zatim pomagači i saradnici, a da se ostacima sofre okoriste i siromasi i bijednici, naročito oni koje poznaje i koji mu služe. Potrebno je, zatim, da im pomaže u njihovim potrebama, jer je opskrbljavanje ovakvih svojim dobročinstvom preče od opskrbljavanja svite i pratnje. Potom da se na njemu vidi naklonost prema onima koji su za njegovoj sofri, za jelom i pićem, prema svojoj braći, prijateljima, podanicima i jaranima, te da se vidi na njemu radost što se sa njima druži, a ne da traži zahvalnost što ih je nahranio i napojio, niti što ih je opskrbio.

I treba da se čuva, do maksimuma, da ne bi nekome nabio na nos to što ga je nahranio i napojio, ili da se raduje zbog toga, jer takav

postupak ponižava onoga koji tako radi, umanjuje mu čast i oni ga tada preziru i otuđuju se od njega.

Za čovjeka koji je siromašan je poželjno da svoju hranu dijeli sa braćom. A ako je i on potreban (muhtadž), treba opet da je dijeli sa siromasima i bijednicima. Poželjno je čak i više od toga: da čovjek prepusti svoju hranu i piće drugome, pa čak i kad je on u velikoj nuždi i potrebi, i nije u stanju drugome pomoći.

Također je neophodno za onoga koji traži savršeno upravljanje da prezire i nipodaštava novac i da na njega gleda onako kako to zaslužuje.

Jer novac je potreban zbog drugog, a nije poželjan zbog samog sebe. On sam po sebi nema vrijednosti, već se procjenjuje na osnovu stvari koje može kupiti.

Novac je sredstvo kojim se nabavljaju potrepštine i ne mora značiti da je njegovo gomilanje i skladištenje korisno, jer kada ga vlasnik skladišti i čuva, ne nabavlja stvari koje su mu u stvarnosti potrebne.

Novac nije potreban zbog samog sebe, već zbog ispravnog razmišljanja i visokog stremljenja. Ako ga čovjek zna pravilno procijeniti, pa ga zarađuje na ispravan način i troši na ispravan način, tada je on sposoban da ga stiče i onda ga ne mora tražiti ni od koga. Ovo je važno, jer nedostatak novca prisiljava čovjeka da se ponizi pred onim ko je ispod njega, kada mu je on potreban. Prisustvo novca, s druge strane, ga čini neovisnim od onoga ko je iznad njega, pa makar njegov položaj bio vrlo nizak.

Također ga neće gomilati i držati stisnutu ruku, već će ga trošiti za svoje potrebe i neophodnosti, neće pretjerivati u dijeljenju, čuvaće se rasipništva u trošenju, neće zanemarivati

svoje dužnosti i neće ga trošiti u stvari kojima nije zadužen i stvari koje mu nisu potrebne.

Kada mu pređe preko njegovih potreba i zadovolji svoju opskrbu, popuni nedostatke koje ima kod sebe, pa ako mu ostane višak od osnovnih potrepština, izdvojiće od imetka dio i ostaviće ga za slučaj nužde i za vanredne troškove. Zatim će podijeliti ostatak onima kojima je potrebno od svoje porodice, rodbine, braće, voljenih, i odvojiće dio za bijednike i siromahe i one koji sakrivaju da su u oskudici. Zatim mora više voditi računa u svom dijeljenju i dobročinstvu nego što vodi o svojim potrebama, jer ga potrebe i nužnosti samo zabrinjavaju. Većinu dobrovoljnih ibadeta i dobrih djela, kada nisu od velike važnosti i nefs ne osjeća da su obavezni, nije lahko činiti, jer u tim potrebama se javlja slabost nefsa i loše mišljenje (*su'i-zann*), te ako ne bude odlučan protiv svog nefsa i ne uloži sve snage u ostvarenje svoje ambicije, neće moći nefsa savladati, već će ga obuzeti opuštenost, a kada bude nemaran prema dobročinstvu i dostojanstvu, biće ponižen i ostavljen, a to nije savršenstvo.

Nije po hakikatu čovjek onaj čije dobročinstvo nije poznato, kao i djela koja čini.

Ovo je opis za prosječne ljude.

Vladari i rukovodioci su, opet, najpreči da ovako upravljaju imetkom, obavezni su da budu na najvećem mogućem raspolaganju ljudima, da troše novac onako kako su obavezni i na pravi način, da ga troše za svoje snabdijevanje i opskrbu, za opremanje vojske i pomoćnika, umjereno, bez rasipanja i škrtosti, zatim da odvoje dio za crne dane, a da ostatak troše na plemenit i darežljiv način, u vidu hajrata i dobročinstva. Potom da ga dijele svim vrstama učenjaka i u količini na osnovu njihovog položaja, naročito onima koji su privrženi

nauci i književnosti, zatim da pomažu bijednike i siromahe, da e brinu za garibe, pomažu zahide i pobožnjake i da odvoje poseban dio za njihovo pomaganje i opskrbu, da se brinu za velike i male i da odvoje dio za njihovo dobro. Vladari su najpreči da budu plemeniti prema svojim podanicima i najobavezniji da budu darežljivi općenito.

Također je poželjno da se oni koji su u oskudici i kojima je novac potreban saosjećaju sa drugima po pitanju novca i njegovog dijeljenja, pa čak i ako su oni u nuždi. Što je njihova potreba veća, takvo postupanje je bolje, kao što je i pohvalno da kada je u ovom halu, a vidi nekog od braće, ili dobrog prijatelja da im je potreban novac, mada je i on sam u nuždi, a ima sredstava da to otkloni, ili da kupi stvar koja mu je potrebna, on se ipak odluči da tog prijatelja pomogne iako mu on ništa ne traži.

Ako ovako postupi prema strancu kojeg ne zna i koji mu nije rod niti ahbab, onda je to ljepše i pohvalno djelo.

Potrebno je da onaj koji voli savršenstvo shvati da je srdit čovjek na stepenu stoke i divljih životinja, i da tada postupa bez znanja i razmišljanja.

Kada se između njega i nekog drugog povede rasprava te dođe do toga da se njegov protivnik rasrdi i počne budalasati, treba da je uvjeren da je ovaj u toj situaciji na stepenu stoke i divljači i treba odustati od toga da mu se suprotstavlja i osvećuje. Zar ne zna da je kada pas na njega zalaje, najbolje ne približavati mu se? Tako je i kada ga govedo udari. Ne treba ga kažnjavati, jer ono ne zna šta radi, osim ako taj čovjek nije neznalica, jer je budala onaj koji se ljuti na stoku kada ga udari i krvnički je udara kada ga uznemirava i ne sluša. Tako isto, kada budala padne, počne psovati mjesto na kojem je pao i udarati ga nogama.

Staložen i blag čovjek ništa od ovog ne odobrava, jer kada osjeti da je njegov protivnik na stepenu stoke, taj osjećaj će kod njega postati sredstvo upokoravanja i zauzdavanja nefsa, te neće nepromišljeno postupiti. Ako ga neko uznemirava tako da ga dovede u situaciju da se naljuti i tada će odustati od srdžbe, jer će se sjetiti da su srdit čovjek i govedo istovjetni, pa će tada odustati da se suprotstavlja onome ko ga uznemirava, slijedeći svoj razum, te se neće na njemu pojaviti srdžba niti budalaština.

Za onog koji voli savršenstvo je također neophodno da natjera nefs da voli sve ljude, da se suosjeća s njima i da pokazuje naklonost i samilost prema njima, jer su ljudi jedno pleme, međusobno su srazmjerni, objedinjuje ih čovječnost i dragulj božanske snage u svima zajedno, kao i u svakom pojedincu. Taj dragulj je umni nefs i pomoću njega čovjek postaje čovjekom. On je najčasniji dio čovjeka, a čovjek se sastoji od dvoga: nefsa i tijela. Čovjek je po hakikatu umni nefs, a on predstavlja jednu suštinu u svim ljudima i svi su ljudi po hakikatu jedna stvar, samo su im ličnosti mnogobrojne.

S obzirom da su im nefsovi jedna stvar, a ljubav se ostvaruje preko nefsa, trebalo bi da se svi ljudi međusobno vole i poštuju. Ali po ljudskoj prirodi, ako ne potčine nefs srdžbe, tad im ovaj nefs omiljava vladanje drugima i odvodi svog posjednika u kibur, općinjenost sobom, želju za vlasti nad slabima, preziranje malih, te zavist prema bogatašima i dostojanstvenicima, pa prema ovim vrstama ljudi nastaje neprijateljstvo i međusobna mržnja. Kada čovjek zavlada svojim nefsom srdžbe i to ga odvede do umnog nefsa, tada mu svi ljudi postanu miljenici i braća.

Kada čovjek upotrijebi svoj razum, vidjeće da je ovakvo postupanje obaveza, jer su svi ljudi ili dostojanstvenici ili manjkavi.

Stoga mora prema dostojanstvenicima pokazivati ljubav zbog njihovog dostojanstva, a prema manjkavima samilost zbog njihove manjkavosti.

Obaveza je za onog koji voli savršenstvo da voli i sve ljude, bude blag i suosjećajan prema njima. Ovo se naročito odnosi na vladara i rukovodioca, jer vladar nije pravi vladar ako ne voli svoje podanike i nije saosjećajan. To je zbog toga što su vladar i njegovi podanici na stepenu gospodara kuće i ukućana, a kako je ružan gospodar kuće koji je bijesan na svoje ukućane, nije blag prema njima i ne želi njihovo poboljšanje.

Neophodno je da onaj koji voli savršenstvo učini da mu ambicija bude činjenje dobra prema svim ljudima i da dijeli ono što mu preostane od imetka, jer će mu ostati kod njih lijepa uspomena nakon smrti. Neophodno je i da se čuva činjenja zla, jer kada se obračuna sa svojim nefsom, shvatiće da je onaj koji čini zlo uvjeren da postupa ispravno, da u stvari je u zabludi.

Kada sazna da posjeduje ovakve osobine, postaje mu obaveza da traži dobro koječe ga skrenuti s puta činjenja zla. Kada mu to postane traženi cilj, neće činiti zlo.

Ako bude činio zlo, obuzeće ga žalost i bijes.

Neka zna da, kada mu se smiri bijes i vidi kakva je posljedica zla, nije zaslužio da tako postupa, jer je činjenje zla ružno, naročito za onog koji se trudi da sakupi sve kvalitete.

Izuzetak je samo kada se zlo čini kao odgojno sredstvo za zločin, ili kao kazna za prekršaj. Ovakva se situacija smatra potrebnom i poželjnom i ne računa se kao zlo, jer to zlo dopire samo do zločinca i u tome je opća korist za sve ljude, jer će nakon toga slični njemu

odustati od činjenja zla. Korist u ovome je veća od štete, te se stoga ne računa u zlo.

Kada se kod čovjeka učvrsti činjenje dobra i on se srodi s tim, zatim odbaci zlo i prezre ga, otpadne od njega pokuđeni ahlak, koji se smatra zlom, kao: zavist, mržnja, podmuklost, varanje, prenošenje tuđih sramota i riječi, i druge slične osobine.

Kada o njima razmisli pametan i razborit čovjek, saznaće da u njima nema koristi i da se sa njima prlja i obeščašćuje njegova slika.

Ako voli potpunost i teži savršenstvu, obaveza mu je da napusti ovakav ahlak.

Obavezno je za onog koji voli potpunost da bude uvjeren da se ništa od sramota i grijeha ne može sakriti od ljudi, pa čak ako se njihov posjednik trudi da ih pokrije. Njegov nefs će žudjeti da učini ružno djelo misleći da se sakrio od ljudi, sve dok to neko ne sazna.

Neophodno je da zna da su ljudi po prirodi skloni istraživanju svjetskih mana i prekoravaju zbog njih. Takva je ljudska narav, a uzrok tome je što čovjek, sve dok ne dostigne savršenstvo, nije čist od mana; i ožalošćuje ga to da drugi budu bolji od njega, a bio bi sretan da su svi ljudi sa nedostacima i grijesima, da bi bio isti kao i oni i da se ne bi od njih razlikovao. On će uvijek istraživati tuđe mane i prekoravati ih zbog toga da bi ljudi vidjeli kako je on bolji od onog kod koga se nalazi ta mana, da bi sam sebe uvjerio u to i da bi sebi predstavio lijepim sramote i mane koje se kod njega nalaze.

Ništa od mana nije sakriveno od ljudi, makar on bio uvjeren da ih je pokrio.

Većina vladara i rukovodilaca smatra da su im njihove mane sakrivene od ljudi i da nisu očite, zbog stepena njihovog autoriteta i veličine moći. Oni su uvjereni da se njihova

svita i odabranici ne usuđuju iznijeti njihove tajne ako ih doznaju. Ovo je krajnja zabluda, jer vladarevi odabranici i svita su njegovi povjerenici i tajnici, ali svaki od njih ima nekog kome povjerava svoje tajne. Pa kako će onaj koji nije u stanju sakriti svoje tajne, moći sakriti tuđe.

Ovo stanje je način da se pročuju mane vladara koji misle da su one pokrivene.

Uzrok njihovog mišljenja da su pokriveni je činjenica da ne čuju nikoga da ih spominje, niti ih ko povodom njih savjetuje, pa zato misle da su im mane sakrivene.

Kada čovjek želi da zna da li su njegove mahane sakrivene, neka se vrati svome nefsu, neka pogleda zna li i jednog čovjeka koji je svoju mahanu pokrio i sakrio, jer ljudi kod sebe posjeduju mnoge mahane koje se trude sakriti i za kojima žude da ih se riješe.

Neki od njih misle da su one sakrivene.

A neki znaju da se za njih pročuje nakon što se pokriju.

Pa kada shvati da on poznaje mnoge ljudske sakrivene tajne, treba da je uvjeren i da njegove mahane nisu sakrivene niti tajne, tako da ljudi poznaju njegove tajne više nego što on poznaje njihove.

Neophodno je za onog koji voli savršenstvo da bude uvjeren kako su njegove mahane vidljive, pa makar se i trudio da ih sakrije, i da zna da nije savršen onaj kod koga se zna za neku mahanu. Ne postoji način da se dostigne potpunost osim da se otklone sve mahane u potpunosti i da se okiti kvalitetama u svim svojim stanjima.

Ovaj stepen je cilj ljudskog savršenstva, i kraj ljudskog kvaliteta. Obavezno je za svakog čovjeka da se trudi da ga dostigne i da uloži sve snage da dopre do njega, jer se potpunost traži

po svom biću (zatu), a manjkavost je pokuđena u svojoj biti (ajnu).

Ljudima je najpreče da traže ovaj stepen, a najpreči među njima koji trebaju dosegnuti ovu stepenicu su vladari i rukovodioci, plemeniti i najmoćniji ljudi.

A kako je ružno kada je častan velikan manjkav.

Vladari bi trebali da imaju najveću žudnju da dostignu savršenstvo, jer je savršen čovjek, koji je obuhvatio sve kvalitete, po prirodi uzvišeniji od manjkavih ljudi.

Potpuni čovjek je vladar po prirodi.

Kada je vladar potpun i kada je sakupio sve lijepe kvalitete ahlaka, obuhvatio sve vrline, on je vladar po prirodi.

A kada je manjkav, onda je on nasilni vladar.

Za vladara je najpreče da teži istinskom vladanju koje ne postiže prisilom, časnom ličnošću, niti se nasljeđuje.

Obaveza je za vladara da usmjeri svoju ambiciju ka sticanju kvaliteta, upotpunjenju dobrih djela, da traži krajnju granicu plemenitosti, da smatra malom svoju veliku plemenitost dok je u potpunosti ne obuhvati i da nije zadovoljan ciljem, sve dok ga ne postigne.

Jer ako je zadovoljan stepenom iznad kojeg postoji veći stepen, nikad neće dostići savršenstvo.

Oni ljudi koji su u sebi zadovoljni svojom manjkavošću su najudaljeniji od savršenstva.

Kada vladar traži savršenstvo, prvo što mora zadobiti je velika ambicija, jer ona u njegovim očima umanjuje svaku pokuđenu stvar, a čini lijepim svaku kvalitetu.

Kada je kod vladara ambicija velika, onda

on neće biti zaslijepljen svojom vladavinom i vidjeće da njegov nefs i ambicija imaju preča posla nego da se ohole nad tom vlašću.

Kada vladar prezire svoju vlast, koja je njegova veličina i veličanstvenost, tada traži za svoj nefs ono što će ga u hakikatu uzvisiti, a nefs uzvisuju samo kvalitete.

Zatim, neophodno je da prezire laskanje, da mrzi laskavce i da im zabrani da mu se približavaju.

Osnovna stvar je da istražuje svoje mahane sve dok ne bude u mogućnosti da ih otkloni i čuva ih se. Ovo je za vladare vrlo teško, jer su čovjeku po prirodu sakrivene mnoge njegove mahane.

Ono što predstavlja problem kod vladara je njihova velika opčinjenost svojim dobrim djelima i svojim velikim stepenom.

S druge strane, podanici i običan svijet se prepiru zbog svojih mahana, prigovaraju jedni drugima, jer te mahane prepoznaju.

Vladare, opet, niko ne smije prekoriti, niti ko poduzima išta da ih posavjetuje oko njihovih mahana, jer većina ljudi želi da se približi vladarima sa laskanjem i ne govore im ništa osim onog što oni vole, da bi tako stekli njihovu naklonost.

Tako mahane vladara za njih uvijek ostaju sakrivene.

Za vladara je neophodno, ako želi da se kutariše mahana i da se očisti od njihovih prljavština, da uposli svoje povjerenike i odabranike, u koje ima povjerenja da su pametni i oštroumni, među njegovim slugama i svitom, te da im naredi da prostudiraju njegove mahane i nedostatke, da ih razrade i obavijeste ga o njima.

Neophodno je, također, da prema onom koji ga uputi na neku njegovu mahanu, pokaže susretljivost i veselje i da se na njemu vide radost i sreća zbog onog što mu je otkrio.

Čak je poželjno da nagradi onog ko mu ukaže na njegove mahane, više nego što nagrađuje one koji ga hvale, a on manjkav. Potrebno je da, zatim, sa korenja sebe pređe na djelo.

Kada uzme u obavezu ovakav put i spozna ga, poticaće svoje odabranike i pomoćnike da mu ukazuju na njegove mahane. Pa kada uoči neku od svojih mahana, odstraniće je i neće se bojati da će mu nego zbog nje prigovarati i omalovažavati ga na osnovu toga.

Stoga mu je obavezno da svoj nefs upregne i čisti ga od mahana, te ga potčini u čišćenju od poganluka. Kada to učini, povećaće mu se sticanje kvaliteta, pa će obavezati svoj nefs ukrašavanjem dobrim djelima, neće biti zadovoljan svojom vrlinom, sve dok je ne dovede do njenog vrhunca, neće prestati truditi se u poboljšavanju upravljanja svojim nefsom u početku, tako da će mu ostati lijepa uspomena na kraju. Neće oklijevati da dostigne vrhunac potpunosti i da napreduje do krajnje granice savršenstva, te tako postigne sreću, čovječnost, hakikatsko rukovodstvo i tako mu ostane lijepa pohvala do kraja života i lijep pomen zauvijek.

* * *

Dostavili smo osobine potpunog čovjeka koji je sakupio sve lijepe kvalitete ahlaka, način sa kojim je dospio do ovog stepena, kao i način očuvanja ove mertebe.

I da završimo: ono što je obavezno da bi čovjek priveo kraju upravljanje ahlakom i odgajanje nefsa - što je osnovno što smo u ovom govoru uzeli u razmatranje, i da bi razumio

ono što je sadržano i razrađeno u njemu, je da prisili nefs da upotrebljava ono što smo opisali u ovim poglavljima i da upravlja ahlakom onako kako smo ga uputili u ispravljanju svojih slabosti, te da upotrijebi sav napor da bi usavršio svoj nefs i da se sav preda težnji za potpunošću. A kako je ružna manjkavost kod onoga ko je sposoban za savršenstvo i nemoć kod onog što može dostići potpunost.

U ovom trenutku završavamo govor o "Podučavanju ahlaku".

I neka je hvala Allahu.

I Allahov salavat je na našem Prvaku Muhammedu, njegovoj porodici i ashabima.

(Iz risale „Podučavanje Ahlaku" od Šejhul Ekbera, prevod sa arapskog: Irfan Lilić, Izdavač: Kadirisko-Bedeviska tekija, Čeljigovići)

Kadirisko - Bedeviska tekija
Čeljigovići
Sarajevo, 2002